

PERCEPȚII ASUPRA MINORITĂȚII ROME ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ. DE LA ROBIE LA EMANCIPARE

DANIELA ALBU*

Abstract:

Although 165 years have passed since the Roma community was liberated by law, prejudices and hostility towards it have not been fully eradicated, perhaps precisely because throughout history stereotypes and negative perceptions of the Roma have remained deeply rooted in the collective consciousness, being transmitted from one generation to another in Romanian society. The racial concept of “gypsy delinquency and crime” that has emerged and circulated since the time of slavery continues to be perpetuated as the main justification for anti-Roma racism, although the Roma ethnic group has lived with the majority population for centuries, its members considering themselves both Roma and Romanians who fought in the two wars for the defence of the country.

Discourses on tolerance and acceptance risk to fall into the trap of positive discrimination because the collective mind is in fact the one that must understand and respect the values of the cohabiting minorities. Much remains to be done for the integration of Roma at the legislative level, as well as at the level of perceptions, mentalities and thinking patterns of a society, which cannot evolve without tolerance and acceptance of ethnic and cultural diversity.

Keywords: slavery, manumission, Roma ethnicity, minorities’ rights, diversity, traditions, discrimination, stereotypes, policies, strategies, international recommendations

Résumé :

Bien que 165 ans se soient écoulés depuis que la communauté rom a été libérée par la loi, les préjugés et l’hostilité à son égard n’ont pas été complètement éradiqués, peut-être précisément parce qu’à travers l’histoire, les stéréotypes et les perceptions négatives des Roms sont restés profondément enracinés dans la conscience collective, étant transmis d’une génération à l’autre dans la société roumaine. Le concept racial de « délinquance et crime tziganes » qui a émergé et a circulé depuis l’époque de l’esclavage continue d’être perpétué comme la principale justification du racisme anti-rom, bien que le groupe ethnique rom ait vécu avec la population majoritaire pendant des siècles, ses membres se considérant à la fois Roms et Roumains qui ont combattu dans les deux guerres pour la défense du pays.

Les discours sur la tolérance et l’acceptation risquent de tomber dans le piège de la discrimination positive car l’esprit collectif est en fait celui qui doit comprendre et respecter les valeurs des minorités qui cohabitent. Beaucoup reste à faire pour l’intégration des Roms

---

* E-mail: Daniela.albu@irdo.ro

tant au niveau législatif qu'au niveau des perceptions, des mentalités et des modes de pensée d'une société qui ne peut évoluer sans tolérance et acceptation de la diversité ethnique et culturelle.

Mots-clés : esclavage, asservissement, émancipation, appartenance ethnique rom, droits des minorités, diversité, traditions, discrimination, stéréotypes, politiques, stratégies, recommandations internationales

Procesul de integrare a minorității rome în comunitatea românească a fost adesea îngreunat de marginalizarea acesteia de către majoritate, marginalizare care își are rădăcinile în istoria zbuciumată a romilor și, mai cu seamă, în cei cinci sute de ani de robie. Romii au trăit de secole în această situație degradantă care le-a imprimat un nemeritat stigmat de inferioritate. Prejudecățile care încă mai persistă cu privire la etnia romă s-au format în epoca medievală. De-a lungul timpului au învățat să supraviețuiască prin adaptare, inteligență și răbdare, fiind o mână de lucru ieftină, disprețuiți de populația majoritară, dar adăugând valoare comunității prin arta, talentul și meșteșugurile lor, prin frumusețea și diversitatea culturii și tradițiilor pe care le-au păstrat transmitându-le din generație în generație. În mod paradoxal, după o îndelungată conviețuire cu această minoritate, în mentalul colectiv al societății românești nu există nici în momentul de față înțelegere și acceptare totală față de această etnie din perspectiva egalității în drepturi, a importanței valorii și diversității comunității rome, a istoriei acesteia și a contribuției pe care a adus-o în societatea românească în pofida robiei de secole, a persecuției și a marginalizării sistematice.

Referitor la termenii folosiți în Europa cu privire la denumirea acestei etnii, Consiliul Europei specifică diversitatea existentă în rândul comunității de romi subliniind că¹ „termenul „rom” este utilizat ca termen generic pentru a face referire la o serie de grupuri diferite de origine romă, ca de exemplu romi, sinti, kale, țigani, romanichels și boyash/rudari. Termenul desemnează și grupuri cum ar fi ascali, egipteni, grupuri din est (inclusiv dom, lom, rom și abdal), dar și populații nomade, inclusiv grupul etnic travellers, ieniși sau cei desemnați sub denumirea administrativă gens du voyage, precum și persoane care se identifică drept țigani, fără a nega caracteristicile specifice ale respectivelor grupuri.”²

Prezența romilor în Câmpia Română este semnalată de istorici încă de pe timpul invaziilor popoarelor migratoare cumane și pecenege (secolele XI și

¹ Recomandarea Consiliului Europei din 12 martie 2021 privind egalitatea, incluziunea și participarea romilor (2021/C 93/01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)&from=RO](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021H0319(01)&from=RO)

² În prezentul articol se utilizează termenul de „rom” cu mențiunea că în partea de incursiune istorică se păstrează termenul „țigan” folosit în documentele secolelor XIV –XIX.

XII) cu care se presupune că ar fi sosit³. Nicolae Iorga era de părere că romii au fost numiți „țigani” de către greci și că ei ar fi ajuns în Europa de Est odată cu tătarii. În Evul Mediu se credea că romii provin din Egipt, dar studiile moderne lingvistice au demonstrat că aceștia sunt de origine indiană.⁴

Conform istoricului Nicolae Iorga, voievodul Bogdan și fiul său, Lațcu, continuă izgonirea tătarilor, dar opresc țiganii ca robi⁵. Acești robi sunt mai apoi dăruiți de către cârmuire mănăstirilor și boierilor.⁶ Alte ipoteze susțin că romii ar fi fost aduși de țarii sârbi și bulgari din Imperiul Bizantin unde prima atestare datează din 1068 (sub denumirea de Athinganos/Atsinganos⁷). Majoritatea istoricilor acceptă ca interval de migrație a romilor în Europa, perioada secolelor IX-XIV. Aceștia s-au răspândit din Imperiul Bizantin spre Grecia și Balcani, apoi prin sudul Dunării în Țara Românească. În secolul al XV-lea prezența romilor este semnalată în Transilvania și Moldova, în Europa Centrală și de Vest. Aceștia s-au răspândit și în Turcia, zone al Africii de Nord și ale Americii.

Prima atestare documentară a existenței romilor pe teritoriul Țării Românești este un act de danie din 1385 al Domnitorului Dan I către mănăstirea Tismana, prin care îi dăruiește acesteia proprietățile care aparținuseră mănăstirii Vodița. Printre aceste „proprietăți” se numără și 40 de sălașe de țigani, (denumiți *ațigani* în document)⁸. Mircea cel Bătrân reconfirmă ulterior (în 1387) aceste danii către Tismana, iar în 1388 dăruiește mănăstirii Cozia 300 de sălașe de țigani⁹. În 1428, mănăstirea Bistrița din Moldova primește ca danie de la Alexandru cel Bun, 31 de sălașe de țigani¹⁰, iar în Transilvania Mircea cel Bătrân confirmă în jurul anilor 1400 proprietățile boierului Costea din țara Făgărașului (Viștea de sus, Viștea de jos și jumătate din Arpașul de jos) printre care și 17 țigani de cort.¹¹

³ Al. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Editura științifică și enciclopedică, 1986, p. 315.

⁴ Limba romani fiind studiată în secolul al XVIII-lea (1753) de către Wáli Istvan, student la teologie în Olanda care a descoperit similitudinile acesteia cu limba hindi, a se vedea și Petcuț Petre, *Istoria și tradițiile rromilor*, Ed. CNCR-RK București, 2018.

⁵ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, București, Editura Enciclopedică 1993, p. 102.

⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, de la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul, Editura All, 2019.

⁷ Viorel Achim, „Țiganii în istoria României”, Editura Enciclopedică, București, 1998.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Petre Petcuț, Delia Grigore, Mariana Sandu, „Istoria și tradițiile rromilor”. Manual auxiliar, București Ro Media, 2003.

¹⁰ *Documenta Romaniae Historica A, Moldova*, vol., I, Editura Academiei, București, 1975

¹¹ Documentul original în scriere slavonă emis de Mircea cel Bătrân nu s-a păstrat, dar există o copie după acesta în limba latină datând din 1511 (Ioan Pușcariu, *Fragmente istorice – despre boierii din Țara Făgărașului*, Sibiu, Tipariul tipografiei archidiecezane, 1904-1907).

În Țara Românească erau trei feluri de robi: 1) robii domniei: meșteșugari, lingurari, rudari, fierari, clopotari, căldărari, pieptănari, spoitori, ursari, zlătari, aurari (căutători de aur care își plăteau dările cu aurul extras din râul Olt), geambași; 2) robii Mitropoliei, mănăstirilor, bisericilor; 3) robii de vatră ai boierilor, la rândul lor meșteșugari, lăutari, vizitii, servitori etc. Articolul 95 din regulamentul organic votat de Adunarea obștească din 1831, făcea referire la aceste categorii de robi și la dările pe care fiecare le avea de plătit către vâtaf¹². O categorie aparte o constituiau nomazii, aceștia se aflau în proprietatea statului, dar nu erau supravegheați și nu aveau obligativitatea de a munci. Ei puteau fi vânduți în grupuri și de multe ori tranzacția putea avea loc în lipsa acestora.

Dăruirea unor sate întregi mănăstirilor sau boierilor drept favoruri sau răsplată de către domnie reprezenta o cutumă răspândită în perioada medievală, iar robii făceau parte din aceste averi, fiind considerați proprietatea stăpânului. Spre exemplu, în anul 1525, Radu de la Afumați ia avuțiile, satele și ȝiganii lui Cârștian supitul, care „și-au pierdut a sa bogătate cu viclenia, ca un răpitor” și le dăruiește lui Manea Persanul, mare vornic, boier din casa domnească.¹³

Prejudecățile care încă mai persistă cu privire la etnia romă s-au format în epoca medievală și au pornit de la situația degradantă a robiei care le-a imprimat romilor un nemeritat stigmat de inferioritate.

Pe toată perioada robiei romii au fost complet lipsiți de drepturi și nu au beneficiat de un statut juridic. S-a încercat de-a lungul timpului să se facă o distincție între termenii „robie” și „sclavie” considerându-se că robia ar fi fost ceva mai „blândă”, dar este indiscutabil că romii au fost tratați de către stăpânii lor, ca oricare altă proprietate. De altfel, termenul „rob” este folosit în documentele medievale românești, în timp ce termenul de „sclav” apare în occident și în America. Este vorba de aceeași instituție a sclaviei și a negării drepturilor omului unei ființe umane. Robii romi au reprezentat secole de-a rândul o mână de lucru ieftină pentru stăpânii care aveau drept de stăpânire asupra lor și chiar dacă era pedepsită curmarea vieții unui rob, soarta lor depindea de caracterul stăpânului respectiv, iar abuzurile și cruzimile erau nenumărate. În familiile boierești, robii romi și tătari deveneau un fel de membrii inferiori ai familiilor în cadrul cărora se integrau tot în funcție de bunăvoința și personalitatea boierului stăpân. Condiția lor era oarecum asemănătoare cu cea a iobagilor autohtoni, drepturile comunităților rome

¹² Ședința din 28 Aprilie 1831 (la București); în sediul Adunării obștești extraordinare de Revisiune, din 14 Martie 1831, (la București), Anale Parlamentare, anul vol. 1-iti, 1831.

¹³ Documente privind istoria României, Texte monografice Ionașcu Ion et al, Academia Republicii Populare Române, București ; Domnii Țării Românești și satele lor <https://www.scribub.com/istorie/DOMNII-TARII-ROMANESTI-SI-SATE14587.php>

fiind însă mult mai limitate. S-ar putea spune că prejudecățile și stereotipurile societății românești vizavi de etnia romă care persistă și în prezent își au rădăcini adânci în istoria tribulațiilor la care a fost supusă această comunitate pe teritoriul țării noastre.

Anevoios începută la mijlocul secolului al XIX-lea, dezrobirea a fost cu precădere de natură juridică, nefiind conjugată cu un proces amplu al unei emancipări economico-sociale, dar a reprezentat unul dintre cele mai importante evenimente din istoria noastră modernă.

Dezrobirea a fost un proces îndelungat concretizat printr-o succesiune de legi. Prin Regulamentele Organice, cel din 1831 în Țara Românească¹⁴ și din 1832 în Moldova¹⁵, deși încă se menținea robia, condiția robilor care se aflau în proprietatea statului a fost îmbunătățită și s-au limitat o serie de abuzuri asupra acestora. De asemenea, în Moldova, prin legea din 18 martie 1840, domnitorul Alexandru Ghica îmbunătățește soarta țăganilor mânăstirești¹⁶.

În 1843, în Țara Românească, Gheorghe Bibescu consfințește votul Adunării obștești și desființează robia țăganilor statului și asimilarea lor cu contribuabilii clăcași¹⁷. În Moldova în anul 1844, Mihai Sturdza dă legea prin care se eliberează robii domnești și ai mânăstirilor,¹⁸ iar în Țara Românească în 1847 se dezrobesc robii Mitropoliei și mânăstirilor¹⁹.

Prin intermediul tinerilor boieri care studiau în capitalele occidentale pătrund în principate idealurile Revoluției franceze. Revoluționarii pașoptiști declarau în Proclamația de la Izlaz²⁰ din 1848 și libertatea romilor din punct de vedere juridic fără a prevedea însă măsuri concrete de emancipare a

¹⁴ Regulamentul organic – prima lege organică cvasi-constituțională în Principate (Țara Românească și Moldova), promulgată în 1831-1832 de către autoritățile imperiale rusești, valabil până în anul 1858. Documentul a inițiat o perioadă de reforme, care au pus baza occidentalizării societății locale. Regulamentul a confirmat parțial guvernarea tradițională și a oferit celor două principate primul lor sistem comun de guvernare. A se vedea și Svetlana Bounegru, „Regulamentul Organic din Valahia 1832”, Smart Press, Roma, Iunie 2011.

¹⁵ Svetlana Bounegru, „Regulamentul Organic al Moldaviei 1837”, Smart Press, Roma, Iulie 2011.

¹⁶ Istoria României în date, coord. Constantin C. Giurescu, Editura enciclopedică română, București, 1972.

¹⁷ 1843 Legiuire pentru desființarea dajnicilor de sub administrația Vorniciei Temnițelor și trecerea lor sub administrația ocârmuirilor de județe – Istoria României în date, coord. Constantin C. Giurescu, Editura enciclopedică română, București, 1972.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Lege pentru desrobirea țăganilor Mitropoliei, episcopilor, tuturor mânăstirilor, metohurilor, bisericilor și tuturor așezămintelor publice fără despăgubire, *Ibidem*.

²⁰ Adoptată în data de 9 iunie 1848, redactată de Ion Heliade Rădulescu. Ca urmare a presiunii poporului domnitorul Gheorghe Bibescu a fost nevoit să accepte condițiile Proclamației și să recunoască guvernul revoluționar provizoriu.

acestora. Eliberarea robilor fără despăgubirea proprietarului²¹, prevăzută în Proclamație, marchează un pas uriaș în procesul dezrobirii. Odată cu Revoluția de la 1848 și dezrobirea țiganilor prin despăgubire se consacră în Țara Românească punerea în practică a ideii unei rupturi complete cu instituția sclaviei.

O dovadă a faptului că romii ca locuitori ai țării „se considerau români și frați de arme cu restul revoluționarilor”²² a constituit-o compania de voluntari romi, înființată în cadrul armatei generalului Gheorghe Magheru. Așadar romii au fost soldați și au luptat în perioada celor două războaie mondiale ca parte integrantă a poporului român.

În 1851 Barbu Dimitrie Știrbei interzice în Țara Românească vânzarea de robi țigani între particulari. Cel care dorea să facă o astfel de tranzacție trebuia să se adreseze statului care îi cumpăra și le reda libertatea.²³ În 1855 în Moldova, Grigore Ghika decretează desființarea robiei despăgubindu-i pe proprietari.²⁴ În 1856 Divanul Țării Românești adoptă Legea privitoare la eliberarea deplină a robilor care aparțineau boierilor particulari, lege decretată de Barbu Dimitrie Știrbei²⁵. Textul legii fusese redactat de către Mihail Kogălniceanu și Petre Mavrogheni. La articolul 7 al acestei legi se preciza că „O zi de solemnitate publică se va hotărî, în care să se celebreze pe fiecare an în eternitate acest act al desființării sclaviei din Principat”²⁶. Actuala Lege 28/2011 de comemorare a dezrobirii romilor reconstituie vechea lege din 1856, iar data de 20 februarie 2021 a marcat 165 de ani de la dezrobirea romilor.

Așadar, la vremea alegerii lui Cuza, în cele două principate procesul îndelungat al dezrobirii se încheiase sub aspect juridic. Romii se adaptau la noul lor statut și coabitau cu populația majoritară de pe poziții inegale continuând să fie marginalizați. Cei eliberați deveneau noi cetățeni, dar integrarea lor nu a început spontan, odată cu dezrobirea, ci s-a petrecut anevoios, astfel încât nici în prezent nu se poate spune că a avut loc pe deplin, dat fiind că prejudecățile și stereotipurile cu privire la această minoritate încă mai persistă în societatea românească.

Prin prisma naționalismului interbelic elita culturală a vremii considera că eliberarea romilor reprezentase o necesitate umanitară, iar discursul cu

²¹ Punctul 14 al Proclamației de la Islaz.

²² Petre Petcuț „Romii: sclavie și libertate: construirea și emanciparea unei noi categorii etnice și sociale la nord de Dunăre: 1370-1974, Editura Centrului Național de Cultură a Romilor, 2016.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Legiuirea pentru emanciparea tuturor țiganilor din Principatul Românesc, *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*. A se vedea și extrase din „Breviarul de istorie a romilor din România” elaborat de Vasile Ionescu, www.romanothan.ro.

privire la această minoritate se axa pe intenția idilic civilizatoare²⁷. Conform Recensământului din 1930 romii constituiau o populație majoritar rurală (84,5%).²⁸ În perioada interbelică au apărut și o serie de studii etnografice și sociologice asupra etniei romilor și tradițiilor și culturii acesteia, mai mult din perspectiva stabilirii romilor în comunitățile rurale. Naționalismul interbelic îi avea ca țintă de atac cu precădere pe evrei, dar programele guvernelor timpului erau departe de a viza ridicarea socială și îmbunătățirea condițiilor de viață a romilor, ceea ce a contribuit la adâncirea lor în sărăcie și la izolarea față de comunitate. S-a dovedit că înrobirea îndelungată a avut consecințe pe termen lung asupra lor. Calinic și I. Popp Șerboianu afirmă că „deși eliberați, sărăcia le-a impus romilor noi servituți făcând din ei, cu foarte mici excepții, veritabili paria pe care toată lumea îi exploatează sau îi împinge să recurgă la toate mijloacele pentru a duce o viață mai bună”²⁹.

În data de 8 octombrie 1933, a avut loc la București primul Mare Congres Internațional al Romilor din România interbelică, având ca obiectiv principal consolidarea identității etnice a acestora. Aspectele esențiale abordate de către delegații Congresului s-au axat pe necesitatea unor eforturi concertate de „redeșteptare” a romilor prin promovarea valorilor etnoculturale și protejarea drepturilor lor profesionale. Totodată au fost prezentate portretele unor personalități marcante, inițiatori ai Mișcării de Emancipare Civică a Romilor: Calinic, I. Popp Șerboianu și Gheorghe Lăzărescu-Lazurică, organizatorul principal al Congresului, precum și președintele ales al Uniunii Generale a Romilor din România.³⁰

Între 1942-1944 a urmat din nou o perioadă cruntă pentru etnia romă din țara noastră, odată cu deportările în Transnistria în timpul regimului Antonescu. Prin prisma politicilor de purificare etnică a guvernului condus de mareșalul Antonescu, au fost deportați aproximativ 25.000 de romi în Transnistria. Mulți dintre aceștia au pierit de tifos și inaniție sau împușcați de jandarmi. Mai mult de jumătate dintre deportați erau copii.³¹ Nu s-a luat în

²⁷ Petre Matei, „Romii în perioada interbelică. Percepții naționaliste”, în Ștefania Toma, Laszlo Foszto (ed.), „Spectrum. Cercetari sociale despre romi” Cluj-Napoca, ISPMN, Kriterion, 2011.

²⁸ Viorel Achim „Țigani în istoria României”, Editura Enciclopedică, București, 1998.

²⁹ Șerboianu, Calinic I. Popp: Les Tsiganes. Histoire-Ethnographie-Linguistique-Grammaire- Dictionnaire. Payot, Paris, 1930.

³⁰ Duminică Ion, Primul Mare Congres al Romilor din România interbelică – prima manifestare civică evocativă a Mișcării Internaționale a Romilor, *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 13, 27-28 mai 2021, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021.

³¹ Comisia internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, ed. Tuvia Frilling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Polirom, Iași 2004 [http://www. Inshr-ew.ro/ro/files/Raport%20 Final?Raport final.pdf](http://www.Inshr-ew.ro/ro/files/Raport%20Final?Raport%20Final.pdf).

considerare faptul că soldații romi au luptat pe front în apărarea intereselor naționale ale României în perioada celor două războaie mondiale, deportarea în Transnistria fiind o decizie bazată pe discriminare rasială.

Ziua de 2 august marchează anual la nivel european acest episod tragic al istoriei romilor uciși de regimul nazist și este denumită „Ziua europeană de comemorare a victimelor Holocaustului împotriva romilor” cunoscut și sub numele de „Holocaustul Uitat”.

Din anul 2000, persoanele care au fost persecutate pe motive etnice beneficiază de cadrul legal care le-ar permite să primească o indemnizație (chiar dacă simbolică, de 200 de lei pentru doi ani de deportare până în iulie 2015 și de până în 500 de lei, conform ultimelor modificări).

Cele mai recente evoluții legislative³² din România referitoare la recăștigarea unor drepturi și reparații de către persoanele persecutate începând cu 1945 sunt binevenite din punct de vedere juridic³³, dar în ceea ce privește implementarea și aplicabilitatea acestora, Centrul de Resurse pentru Comunitate³⁴ precum și alte ONG-uri au semnalat practici abuzive ale autorităților precum: tergiversarea aplicării legii, birocrația, interpretarea eronată de către Casele Teritoriale de Pensii care cer dovezi și documente suplimentare invocând anumite lacune din lege.

Conflictele și atrocitățile din timpul celor două războaie mondiale au devastat societatea secolului XX reprezentând cea mai neagră perioadă din istoria modernă a umanității. Politicienii vremii nu reușiseră să prevină și să combată xenofobia, rasismul și naționalismul exacerbate care au condus în cele din urmă la monstruoasele crime ale fascismului din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

La încheierea acestuia, națiunile s-au unit printr-un efort de cooperare internațională în scopul evitării unor astfel de catastrofe pe viitor, al recunoașterii, promovării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Astfel a luat ființă Organizația Națiunilor Unite, prin documentul său fondator

³² Legea nr. 130 din 15 iulie 2020 pentru completarea art. 5 din Decretul-lege nr. 118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurată cu începere de la 6 martie 1945, precum și celor deportate în străinătate ori constituite în prizonieri, publicată în Monitorul Oficial nr. 623 din 15 iulie 2020.

³³ Legea nr. 154 din 4 iunie 2021 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 105/1999 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate de către regimurile instaurate în România cu începere de la 6 septembrie 1940 până la 6 martie 1945 din motive etnice, publicată în Monitorul Oficial nr. 573 din 7 iunie 2021.

³⁴ În 2017 Centrul de Resurse pentru Comunitate lansează o scrisoare deschisă și o petiție prin care solicita Ministerului Muncii și Justiției Sociale să elimine de urgență practicile abuzive care împiedică ultimii supraviețuitori romi ai deportărilor în Transnistria să beneficieze de drepturile legale conform Legii 189/2000.

Carta Națiunilor Unite³⁵. Organizația Națiunilor Unite poate lua măsuri într-o mare varietate de probleme datorită caracterului său internațional unic și puterilor conferite prin Carta sa, care este considerată un tratat internațional. Statele membre ONU sunt obligate să respecte Carta ONU care, ca instrument de drept internațional, codifică principiile majore ale relațiilor internaționale, de la egalitatea suverană a statelor până la interzicerea folosirii forței în relațiile internaționale. În data de 10 decembrie 1948 a fost adoptată Declarația Universală a Drepturilor Omului³⁶, proclamată ca răspuns concertat al națiunilor care au conștientizat și recunoscut gravitatea crimelor și ororile generate de Holocaust, faptul că se ajunsese la gradul cel mai înalt de desconsiderare a demnității umane³⁷. România a semnat Declarația Universală a Drepturilor Omului la data de 14 decembrie 1955³⁸, odată cu admiterea sa în rândul statelor membre ONU.

Perioada postbelică a fost marcată în România de instaurarea regimului comunist. În acea perioadă, deși romii se bucurau de drepturi egale cu toți ceilalți cetățeni români, au fost considerați ca fiind deja asimilați în totalitate, fiind supuși unor politici forțate de omogenizare socială, fără a se ține seama de nevoile lor specifice și de faptul că încă reprezentau o categorie vulnerabilă. În România regimului comunist, romii au fost considerați români din punct de vedere etnic, fiind tratați pe principii de egalitate, drept persoane deja asimilate, cu toate că sub diferite aspecte nu erau integrați pe deplin majorității. Este adevărat că romii au cunoscut o îmbunătățire a condițiilor de trai și chiar a statutului social, dar această uniformizare rămânea una formală și forțată, fără a se lua în considerare diferențele, deci fără a se atinge obiectivul unei egalități substanțiale. În lipsa unor politici ample, specific destinată lor, care să ia în considerare particularitățile și să răspundă nevoilor lor reale, marea majoritate a romilor a păstrat un statut marginal, alimentat în mare parte de aceleași stereotipuri și prejudecăți istorice, care nu s-au șters doar

³⁵ Carta ONU semnată la 26 iunie 1945 la San Francisco și intrată în vigoare la 24 octombrie 1945 (zi proclamată drept Ziua Internațională a ONU).

³⁶ Adoptată în cadrul Adunării Generale a ONU, Paris, 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A (General Assembly resolution 217 A).

³⁷ În primele patru articole Declarația prevede că: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității;” Fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta Declarație fără nici un fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări (...); „Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale.”; „Nimeni nu va fi ținut în sclavie, nici în servitute; sclavajul și comerțul cu sclavi sînt interzise sub toate formele lor”.

³⁸ prin Rezoluția nr. 955 (X) a Adunării generale a Organizației Națiunilor Unite.

pentru că regimul aplica formal același tratament ca pentru oricare român. Ceea ce înseamnă că la nivelul profund al mentalului colectiv din societatea românească, prejudecățile și atitudinile negative față de romi au continuat să se perpetueze. Datorită regimului totalitar și a câștigării unor drepturi de către romi a existat o pace interetnică între români și romi în perioada comunistă, dar nu trebuie uitat faptul că și atunci familii de romi au fost deportate în Bărăgan, le-a fost confiscat aurul, sau o parte din bunuri. Deși autoritățile comuniste au încercat și au reușit să păstreze pacea interetnică între români și romi, odată cu căderea regimului au reapărut aceleași prejudecăți mascate sau înăbușite și chiar manifestări și izbucniri de ură la adresa minorității rome.

În timpul regimurilor comuniste posibilitatea înființării unor organizații active pentru romi era limitată. Abia în anii 70 a început să ia amploare mișcarea internațională de emancipare a romilor. Sub influența occidentului, comunitățile de romi din Europa de Est au contribuit la emanciparea la nivel internațional, iar Iugoslavia a avut un rol major în acest sens. În Bulgaria a fost înființată organizația Ekhipe (pentru unitatea romilor) în 1945, dar a fost stopată ulterior de comuniști. În Ungaria a luat ființă în 1957 Asociația Culturală a Romilor Unguri, iar în Slovacia în anul 1968 Uniunea Gypsy-Roma. Un an mai târziu, se înființa Uniunea romilor și în Republica Socialistă Cehă.³⁹ Dar, cea mai puternică a fost mișcarea romilor din Iugoslavia unde existau mai multe organizații ale romilor pe lângă Asociația romilor înființată în 1969. Aceste organizații s-au unit în 1987 înființând Uniunea Asociațiilor Rome. În România și Polonia, asociațiile romilor funcționau formal în comunism, limitându-se la activități culturale și participări la festivaluri de muzică și dans⁴⁰.

În 1971 are loc la Londra primul Congres internațional al romilor, eveniment care a reprezentat un progres uriaș atât în constituirea noii mișcări politice europene a romilor, cât și în reafirmarea identității și libertății acestora. A fost pentru prim oară când s-a pus problema importanței și necesității unității internaționale ca ideal comun al romilor în lupta împotriva izolării și marginalizării. La Congres cântecul „Gelem, gelem”⁴¹ a fost adoptat ca imn internațional al romilor, fiind ales și steagul comun⁴². Tot atunci s-a optat

³⁹ Consiliul Europei – Project Education of Roma children in Europe Roma History – Institutionalization and Emancipation https://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/FS/6.2_emancipation.pdf

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ În română *Am călătorit, am călătorit*, compus de Jarko Jovanovic și cântat de Olivera Vuco în filmul iugoslav „Am întâlnit și țigani fericiți”.

⁴² Jumătatea de jos a steagului romilor este verde – simbol al câmpurilor înverzite și jumătatea de sus albastră – simbol al cerului senin, iar la mijloc este reprezentată o roată, denumită chakra, simbolizând soarta și succesiunea vieților, dar și nomadismul.

pentru termenul „rom” care să desemneze această etnie în ideea eliminării prejudecăților și a recâștigării încrederii în sine a romilor prin reafirmarea cu mândrie a identității comunității din care provin. În cadrul Congresului au fost stabilite comisii care să analizeze crimele de război,⁴³ dar și condițiile de trai ale romilor, accesul la educație, folosirea limbii materne, învățarea despre istoria și cultura lor.

După 1989, în perioada tranziției la democrație, romilor le-au fost acordate mai multe drepturi. În 1990 au fost recunoscuți drept minoritate națională cu dreptul la reprezentare politică în Parlamentul României. Cu toate acestea ei au continuat să fie defavorizați de schimbările economice și politice. Standardul de viață al romilor a rămas inferior celui al comunității majoritare, cu un nivel de șomaj ridicat, cu o rată de analfabetism mai mare din cauza abandonului școlar, cu lipsa unor locuințe adecvate, neavând adesea acces la educație și la servicii de sănătate.

Totodată, această perioadă a fost marcată și de reapariția unor prejudecăți și manifestări de ură anti-rome. De multe ori tradiția și cultura lor nu au fost pe deplin înțelese ca valori sociale și culturale în spațiul românesc, contribuția romilor în viața comunității fiind adesea neglijată.

Astfel s-a fixat în mentalitatea colectivă un șablon cultural și comportamental cu privire la romi, adeseori recurgându-se la o etichetare eronată. Spre exemplu, delicvența este considerată o trăsătură caracteristică a romilor, în ciuda faptului că în realitate aceasta nu vizează apartenența la o anumită etnie, ci este o tendință frecventă în cazul familiilor dezorganizate sau care trăiesc în condiții de sărăcie. De foarte multe ori se etichetează efectele unor comportamente antisociale sau disfuncționale fără a se analiza cauzele care conduc la acestea.

Deși nu trebuie să căutăm explicația mentalităților cu privire la comunitatea romă doar în contextul istoric, este cert că în România această minoritate se confruntă și la ora actuală cu cel mai înalt grad de respingere de către majoritatea cetățenilor, comparativ cu respingerea altor categorii vulnerabile la discriminare.⁴⁴

Conform celui mai recent studiu realizat de Institutul pentru Studiarea Holocaustului în România, Ellie Wiesel, doar 2 din 10 români ar accepta un rom ca membru de familie și 54% dintre respondenți consideră că minoritatea

⁴³ Consiliul Europei – Project Education of Roma children in Europe Roma History – Institutionalization and Emancipation https://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/FS/6.2_emancipation.pdf

⁴⁴ Studiu realizat în 2017 de către Institutul pentru Studiarea Holocaustului în România – Ellie Wiesel poate fi accesat în format electronic la http://www.inshr-ew.ro/ro/files/Kantar_TNS_Raport_INSHR_2017.pdf

romă reprezintă o problemă, ba chiar o amenințare pentru România.⁴⁵ Faptul că, așa cum arată studiul sus menționat, romii sunt mai puțin tolerați în zonele urbane decât în cele rurale ridică un semnal de alarmă cu privire la manifestările de intoleranță tocmai acolo unde am putea crede că gradul de civilizație și cultură este mai ridicat.

Potrivit sondajului de opinie al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării în cooperare cu Institutul pentru Politici Publice, București⁴⁶ fenomenul discriminării se bazează pe teama de ceea ce este diferit și pe susceptibilitatea cu privire la persoane care au alte convingeri, tradiții și orientări față de populația majoritară. Românii își manifestă în proporție de 72% neîncrederea în minoritatea romă.

În luna iunie 2020, la cererea Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună” a fost realizat un sondaj IRES care indica faptul că românii au cea mai puțină încredere în romi și în emigranți. 7 din 10 rezidenți ai țării nu au încredere în etnicii romi și 41% dintre cei intervievați nu acceptă ideea de a locui în același oraș sau sat cu etnicii romi. 70% dintre români au foarte puțină încredere sau deloc în romi⁴⁷.

Dintr-o serie de atitudini discriminatorii sau studii de caz se pot observa stadiul actual al condițiilor lor de viață, precum și percepția populației față de romi. Cele mai stringente probleme cu care se confruntă minoritatea romă din România în ceea ce privește exercitarea unor drepturi depline la ora actuală sunt: lipsa unor locuințe adecvate, accesul la servicii de sănătate, la educație și la muncă, discriminarea prin prisma prejudecăților și a unor percepții stereotipe și discursurile motivate de ură la adresa lor.

O parte a comunității rome din țara noastră încă trăiește în locuințe informale și se confruntă cu evacuările forțate. Mai mult decât atât, acest tip de locuințe sunt situate de multe ori în apropierea gropilor de gunoi, în zone industriale dezafectate, pe suprafețe de teren ușor inundabile sau predispușe unor alunecări de teren.

În legislația națională se prevede dreptul la locuire decentă în Constituția României, în Codul Civil și în legi ale administrației publice. Legea locuinței nr. 114 din 1996 republicată stipulează accesul liber și neîngrădit la locuință ca drept al fiecărui cetățean, iar asigurarea locuințelor este considerată

---

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, Institutul pentru Politici Publice, București „Sondaj de opinie la nivel național privind nivelul discriminării în România și percepțiile actuale asupra infracțiunilor motivate de ură”, 2018 accesibil la https://www.cncd.ro/wp-content/uploads/2021/01/Sondaj_de_opinie_NoIntoHate_2018.pdf

⁴⁷ Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES) și Agenția Împreună, proiect finanțat de Ambasada Republicii Federale a Germaniei și de Ambasada Olandei, sondaj de opinie „Percepția asupra romilor în timpul pandemiei Covid-19” a se vedea https://ires.ro/uploads/articole/ires_agentia-impreuna_perceptia-romilor-in-timpul-pandemiei-covid-19_2020.pdf

drept obiectiv major, de interes național și pe termen lung al administrației publice centrale și locale. Numai că această act normativ definește conceptul de „locuință convenabilă” fără a face vreo referire la așezările informale. O evoluție în legislația privind locuințele informale o reprezintă Legea nr. 151/2019 pentru completarea și modificarea Legii nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, deoarece face referire la elemente privind definirea așezărilor informale, precum și la procedurile de identificare în teren și responsabilitățile la nivel central și local.

În România numeroase comunități de romi trăiesc în Țândărei (Județul Ialomița), Baia Mare, Ploiești (Mimiu), Hunedoara, Brașov (Teliu, Săcele (aprox. 13.000 de romi), Târlungeni). În București comunitățile mai mari de romi sunt concentrate în cartierele Rahova și Ferentari. Dar comunități de romi se găsesc și la periferia multor alte localități mari. Confruntate adesea cu evacuări forțate, ocupând locuințe informale, comunitățile rome au sesizat ONG-urile cu privire la abuzuri ale poliției, dar de multe ori neavând încredere în autorități și nici informațiile necesare cu privire la drepturile lor, acestea nu au formulat plângeri oficiale. În 2019, ONG-ul Romani Criss a raportat 44⁴⁸ astfel de cazuri în ultimii 13 ani care nu au avut ca rezultat condamnări, de multe ori și pentru că cei agresați nu au depus plângeri oficiale din cauza neîncrederii în autorități. Totodată, a semnalat faptul că unele instituții publice le refuză accesul romilor, iar limbajul stereotip și discriminatoriu la adresa lor este deseori folosit.

Potrivit celui de al doilea sondaj al Agenției Europene pentru Drepturi Fundamentale cu privire la minorități și discriminare în UE⁴⁹ „Procentul romilor care trăiesc în gospodării fără apă curentă este mult mai mare decât cel al restului populației. Acest procent variază de la 9% în Grecia, la 68% în România. Astfel 68% dintre romii care au locuințe informale nu au acces la apă curentă și canalizare. Deși situația s-a îmbunătățit comparativ cu sondajul din 2011 în Slovacia, Bulgaria, Grecia și România, există încă un procent ridicat al romilor care nu au toaletă, duș sau baie în locuințele lor.”⁵⁰

Secretariatul Consiliului Europei privind Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale formula în 2017 cea de a patra opinie cu

⁴⁸ <https://ro.usembassy.gov/2019-country-reports-on-human-rights-practices-romania/>

⁴⁹ EU Midis II, Al doilea sondaj privind minoritățile și discriminarea în Uniunea Europeană privind romii – rezultate selectate 2016, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_ro.pdf

⁵⁰ EU Midis II, al doilea sondaj privind minoritățile și discriminarea în Uniunea Europeană privind romii – rezultate selectate 2016, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_ro.pdf

privire la România⁵¹ subliniind că este necesară „asigurarea urgentă a unei alternative adecvate de alocare a locuințelor pe baze de nesegregare pentru romii relocați din locuințe inadecvate locuirii; luarea de măsuri fără întârziere pentru a preveni, investiga și pune sub acuzare abuzuri comise din motive rasiale și xenofobe, investigarea promptă și în manieră transparentă a tuturor cazurilor de presupuse abuzuri și abateri ale poliției, astfel încât să se asigure faptul că populația, inclusiv romii manifestă încredere în imparțialitatea și eficiența mecanismelor de gestionare a plângerilor”⁵².

În data de 26 octombrie 2017, Comitetul Drepturilor Omului a evaluat cel de al cincilea Raport periodic al României privind implementarea Pactului internațional privind drepturile civile și politice.⁵³ Experții Comitetului au subliniat faptul că evacuările comunităților de romi au fost efectuate fără a fi oferită o cazare alternativă adecvată. Romii au fost transportați cu forța în zonele cu riscuri periculoase pentru viața lor, iar copiii romi au fost lăsați fără adăpost în condiții meteorologice severe. Comitetul a recomandat o definiție clară și explicită a evacuării în legislația națională, precum și adoptarea unor măsuri care să asigure efectuarea evacuărilor în conformitate cu prevederile Pactului. Experții au ridicat și problema incapacității romilor de a-și regulariza statutul locuințelor. De asemenea, Comitetul a apreciat progresul înregistrat de România în domeniul investigării eficiente a acuzațiilor de rele tratamente din partea poliției, programele de formare pentru personalul din poliție precum și completarea legii privind uzul armelor de foc de către poliție în octombrie 2016.⁵⁴

Cea mai recentă recomandare a Consiliului European⁵⁵ subliniază că „Statele membre ar trebui să asigure egalitatea de tratament a romilor în ceea ce privește accesul la servicii esențiale și locuințe desegregate adecvate inclusiv prin intermediul unor măsuri precum: măsuri de asigurare a accesului la servicii esențiale – cum ar fi apa de la robinet, apa potabilă sigură și curată, condiții de salubritate corespunzătoare, servicii de colectare și gestionare a deșeurilor, servicii de mediu, energie electrică, gaze, servicii de transport, servicii financiare și comunicații digitale, precum și măsuri de monitorizare, prevenire și combatere a oricărui tip de segregare spațială și de promovare a

⁵¹ Secretariatul CoE pentru Convenția cadru privind protecția minorităților naționale, cea de-a patra opinie-recomandare privind România adoptată în data de 22 iunie 2017.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Oficiul Înalțului Comisar ONU pentru Drepturile Omului, 26 oct. 2017 <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22304&LangID=E>

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 93/1 Recomandarea Consiliului European din 12 martie 2021 privind egalitatea incluziunea și participarea romilor (2021/C /01) Obiective Sectoriale –sănătatea și accesul la servicii de asistență medicală și sociale de calitate, pct. 10.

desegregării prin elaborarea de planuri concrete de soluționare a problemelor legate de locuințe, cu implicarea comunităților locale și a comunităților de romi afectate”⁵⁶

Totodată, mecanismul internațional de Evaluare Periodică Universală pentru România recomandă intensificarea eforturilor de a elimina discriminarea împotriva romilor și de a asigura accesul la educație, la locuințe sociale servicii de sănătate și ocupare a forței de muncă⁵⁷.

În Raportul ECRI din 2019 cu privire la România se recomandă modificarea de către autorități a legii locuințelor astfel încât „să fie stabilite criterii uniforme pentru alocarea de locuințe sociale care să prioritizeze grupurile vulnerabile, inclusiv comunitatea romă și să asigure faptul că alocarea de locuințe are loc în mod transparent și nediscriminatoriu.”⁵⁸

Un exemplu recent de evacuare forțată și relocare necorespunzătoare este semnalat în 2019 referitor la orașul Alexandria de către coaliția națională *Blocul pentru locuire*. Aceasta militează pentru asigurarea dreptului fundamental la locuire demnă pentru toate persoanele și împotriva evacuărilor forțate. Coaliția a întreprins cercetări privind evacuările forțate din ultimul deceniu⁵⁹ și își exprimă îngrijorarea „cu privire la caracterul temporar și soluția primăriei din Alexandria de a caza peste 65 de familii ce urmează să fie evacuate dintr-un bloc cu risc seismic în containere la marginea orașului.” Coaliția atrage atenția asupra respectării drepturilor de locuire precizând că evacuarea este un act de discriminare a persoanelor de etnie romă. Primăria Alexandria a decis evacuarea a peste 100 de persoane din 2 blocuri de locuințe sociale, pe motiv că aceste blocuri au fost clasate ca având risc seismic, dar locuirea în containere nu este o soluție viabilă și pe termen lung⁶⁰.

⁵⁶ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 93/1 Recomandarea Consiliului Europei din 12 martie 2021 privind egalitatea incluziunea și participarea romilor (2021/C /01) Obiective Sectoriale – servicii sociale de calitate

pct. 10 (a), (b) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-RO/TXT/?from=EN&uri=CELEX%3A32021H0319%2801%29>

⁵⁷ UPR, Ciclu 3, sesiunea 29, Lista tematică de recomandări, rec. 114.58, mai multe documente pot fi consultate la <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/roindex.aspx>

⁵⁸ Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței – Raport privind România (al cincilea ciclu de monitorizare) adoptat în data de 3 aprilie 2019, publicat în data de 5 iunie 2019, <https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania/168094c9e5>

⁵⁹ Raport Cercetare 2019 <http://bit.ly/RaportCercetare2019> și Ghidul pentru prevenirea evacuărilor forțate și responsabilizarea autorităților publice în vederea alocării unei locuințe adecvate persoanelor evacuate (http://bit.ly/GhidPrevenireEvacuari_2019)

⁶⁰ Coaliția a adresat în 20.06.2019 o scrisoare deschisă Primăriei Municipiului Alexandria, Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, Guvernului României, Agenției Naționale pentru Romi, Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și Prefectului Județului Teleorman <https://bloculpentrulocuire.ro/wp-content/uploads/2019/06/2019.06-Pozitie-evacuare-segregare-Alexandria.pdf>

La o reuniune din martie 2021 cu reprezentanți ai guvernului și ai unor organizații rome, Banca Mondială a subliniat faptul că lipsa locuințelor sociale persistă și că au avut loc 10 evacuări forțate ale comunității rome din locuințe informale, fără a li se oferi acestora alte soluții de locuit/relocare.⁶¹ În lumina celor mai recente observații și recomandări internaționale, rămân încă multe de făcut în ceea ce privește asigurarea dreptului comunității rome la locuințe adecvate, protecția față de abuzuri ale autorităților și față de evacuările forțate, fără preaviz și fără oferirea unor soluții alternative.

Accesul la sănătate, căsătoriile timpurii, mamele minore

Accesul la servicii sociale și de sănătate este un drept fundamental al omului. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁶² recunoaște dreptul la securitate și asistență socială, iar Carta socială europeană revizuită⁶³ consacră obligația statelor membre de a garanta dreptul la asistență socială, dreptul la locuință și la protecție socială, juridică și economică, care include și asigurarea unei locuințe familiale fără discriminare⁶⁴.

Lipsa actelor de identitate reprezintă pentru romi principala cauză a excluziei sociale și, implicit, a lipsei accesului la servicii de sănătate, asistență medicală, imposibilității de a se înscrie la un medic de familie, sau de a beneficia de asigurări de sănătate.

Conform raportului IRES din 2018⁶⁵, există încă diferențe vizibile între populația de romi și cea majoritară în ceea ce privește starea de sănătate și accesul la servicii de sănătate. Este necesară o informare asupra dreptului romilor la pachetul minimal de servicii de sănătate pentru cei care nu sunt incluși în sistemul asigurărilor sociale și de sănătate. Sub acest aspect este foarte importantă identificarea cetățenilor români de etnie romă care nu sunt înscriși pe lista unui medic de familie.

Din 2014, Institutul de Sănătate Publică a demarat un proiect de consolidare a rețelei de mediatori în domeniul sănătății pentru comunitățile

⁶¹ Banca Mondială, Recomandări ca urmare a unei mese rotunde cu reprezentanți ai guvernului și ai unor organizații rome, martie 2021 <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/081d4ae486635fec8176cc82a424dcf3-0080012021/original/Key-Messages-and-Recommendations-Inclusive-Recovery-Online-Roundtable.pdf>

⁶² Carta drepturilor fundamentale a uniunii europene (2012/C 326/02) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>

⁶³ Consiliul Europei, Carta Socială Europeană revizuită https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168048b059http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/reporting/statereports/Portugal4_en.pdf

⁶⁴ Art. 31 – *Dreptul la locuință* din Carta socială europeană revizuită face parte din articolele neacceptate de statul român.

⁶⁵ IRES, 2018, Studiu comparativ a nevoilor comunităților de romi în contextul stabilirii priorităților strategice de intervenție pentru incluziunea socială a acestora

rome. O recentă evoluție legislativă cu privire la educația pentru sănătate în România o reprezintă Legea 45/2020⁶⁶ privind educația sanitară care prevede obligativitatea organizării în unitățile școlare, cel puțin o dată pe semestru, a unor programe de educație pentru viață și pentru sănătate, inclusiv de educație sexuală.

Cel de al șaselea Raport periodic al României, menționează „progresele înregistrate cu privire la îmbunătățirea situației comunității rome sub aspectul obținerii documentelor de identitate, precum și faptul că a crescut numărul certificatelor de naștere și al documentelor de identitate emise pentru cetățenii români de etnie romă. Dar, persoana care solicită documentele de identitate sau care declară o naștere trebuie să își declare apartenența etnică, ceea ce rămâne o alegere personală”⁶⁷.

De asemenea, este menționată în Raport și contribuția mediatorilor în domeniul sănătății pentru comunitatea romă prin diseminarea unor noțiuni de bază cu privire la un stil de viață sănătos, precum și prin informarea privind accesul membrilor comunității la servicii de sănătate și sociale. Aceștia organizează campanii publice de sănătate (programe de imunizare și de informare privind identificarea unor boli transmisibile).⁶⁸

Articolul 16 alin. (2) al Convenției asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei⁶⁹ prevede că „logodnele și căsătoriile copiilor nu vor avea efecte juridice și vor fi luate toate măsurile necesare, inclusiv pe plan legislativ, de a se fixa o vârstă minimă pentru căsătorie și a face obligatorie înregistrarea căsătoriilor într-un registru oficial”. De asemenea, ținta 5.3 pentru atingerea obiectivului nr. 5 al Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă – egalitatea de gen prevede „eliminarea tuturor practicilor dăunătoare, precum căsătoria între copii, căsătoria timpurie sau forțată”⁷⁰.

În evaluarea celui de al cincilea Raport periodic al României privind implementarea Pactului internațional privind drepturile civile și politice,

⁶⁶ Legea nr. 45 din 3 aprilie 2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului

⁶⁷ Raport periodic înaintat de România conform Articolelor 16 și 17 ale Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale E/C.12/ROU/6 3, 14 iulie 2021.

⁶⁸ *Ibidem*

⁶⁹ Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a ONU prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979. Intrată în vigoare la 3 septembrie 1981, conform dispozițiilor art. 27(1.). România a ratificat Convenția la 26 noiembrie 1981 prin Decretul nr. 342, publicat în „Buletinul Oficial al României”, partea I, nr. 94 din 28 noiembrie 1981 ; https://irido.ro/irido/pdf/134_ro.pdf; <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx>

⁷⁰ Transformarea lumii noastre: Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, A/RES/70/1 http://dezvoltaredurabila.gov.ro/web/wp-content/uploads/2020/08/Agenda-2030_RO.pdf

Comitetul Drepturilor Omului a apreciat⁷¹ cele mai recente strategii naționale privind serviciile de sănătate și prevenirea mortalității materne, dar și-a exprimat îngrijorarea cu privire la numărul gravidelor adolescente care reprezentau 10% din procentul nașterilor și 10% din cel al avorturilor. Comitetul a apreciat faptul că amendamentele legislative din anul 2016 au facilitat înregistrarea la primărie a noilor născuți din comunitățile rome.

În legislația națională privind vârsta la căsătorie, articolul 272 din Codul Civil prevede: „Vârsta matrimonială. (1) Căsătoria se poate încheia dacă viitorii soți au împlinit vârsta de 18 ani. (2) Pentru motive temeinice, minorul care a împlinit vârsta de 16 ani se poate căsători în temeiul unui aviz medical, cu încuviințarea părinților săi sau, după caz, a tutorelui și cu autorizarea instanței de tutelă în a cărei circumscripție minorul își are domiciliul. În cazul în care unul dintre părinți refuză să încuviințeze căsătoria, instanța de tutelă hotărăște și asupra acestei divergențe, având în vedere interesul superior al copilului.”⁷²

O problemă delicată și adesea legată de aspecte de sănătate este cea a căsătoriilor timpurii. Sub acest aspect fetele și femeile rome se căsătoresc, conform tradițiilor comunității lor, la o vârstă fragedă. Conform unui Studiu UNICEF din 2019, realizat în cooperare cu Asociația SAMAS, România este pe locul al doilea în Uniunea Europeană, după Bulgaria, la rata de nașteri în rândul mamelor adolescente.⁷³ În studiu se arată că în țara noastră „procentul mamelor adolescente (care au născut înainte de vârsta de 20 de ani) a înregistrat în ultimii ani o fluctuație de aproximativ 10% (Institutul Național de Statistică, 2017). În 2018, 18.631 de adolescente au devenit mame. Dintre ele, 705 aveau sub 15 ani. ⁷⁴ Potrivit studiului, „în 2019, au fost înregistrate 16.639 de sarcini în rândul adolescentelor, în scădere cu 9% față de anul 2018. În cazul adolescentelor sub 15 ani, numărul de sarcini a scăzut în toate regiunile, cu excepția regiunilor Nord-Vest și Nord-Est, unde creșterea a fost de 11%.”⁷⁵

Studiul a împărțit pe categorii profilul mamelor adolescente astfel: mame adolescente care nu fac parte din categorii defavorizate și care nu au abandonat școala, mame adolescente care provin din familii sărace și care au abandonat

⁷¹ Oficiul Înaltului Comisar ONU al Drepturilor Omului, 26 oct. 2017 <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22304&LangID=E>

⁷² Codul Civil din 17 iulie 2009, (Legea nr. 287/2009), publicat în Monitorul Oficial nr. 505 din 15 iulie 2011

⁷³ UNICEF și Asociația SAMAS Raport „Sarcina la adolescente în România”, 2019

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ *Ibidem.*

școala, indiferent de etnie, precum și mame adolescente din comunități etnice tradiționale.

La o dezbatere organizată de către Institutul Național de Statistică în 2018, sociologul Traian Rotaru sublinia că în cazul romilor „ponderea femeilor care nasc la vârste sub 20 de ani e de 10 ori mai mare decât proaspetele mame de peste 20 de ani.”⁷⁶ Dar, Gelu Duminică, sociolog și conferențiar la Universitatea București, declara pentru Europa FM⁷⁷ că deși comunitatea romă este blamată pentru tradiția căsătoriilor timpurii, în anul 2018 din cele 18.000 de minore care au născut, doar 12% erau de etnie romă. În opinia sociologului învinuirea exclusivă a romilor în această privință este generată de prejudecăți și stereotipuri.

Realitatea este că aceste căsătorii timpurii din comunitatea romă fac parte dintr-o tradiție de secole care ține de modul de viață și de o cutumă moștenită. Valorile și normele unei comunități care a fost supusă robiei și marginalizării timp de 500 de ani sunt păstrate în mod diferit față de concepțiile și de codul comportamental al populației majoritare, dar implicit fără a se ține seama de principiile statului de drept, de interesul superior al copilului, de drepturile copiilor și femeilor care sunt universale, fiind apanajul fiecărei ființe umane. Fetele căsătorite timpuriu și după dorința familiei abandonează școala, sunt dependente de soțul ales de comunitate, își pierd drepturile pe care nici măcar nu au apucat să le cunoască sau să le conștientizeze și sunt total lipsite de protecție în fața oricăror forme de abuz sau de violență. Referitor la această problematică nu trebuie neglijat nici aspectul conservatorismului rom în ceea ce privește relațiile de gen. După cum afirma președinta Federației Democratice a Romilor referitor la comunitatea căldărarilor din Corcova „fetele sunt măritate la 12-13 ani și femeile sunt obligate să respecte un cod vestimentar: trebuie să poarte fuste lungi, să-și acopere picioarele și brațele, să poarte batic după ce se mărită. Femeia e supusă bărbatului, nu ia decizii singură, iar în unele familii nu are voie să aibă telefon mobil”.⁷⁸ Tocmai un astfel de fapt vine

⁷⁶ Institutul Național de statistică dezbatere, 2018, „Evoluții demografice în contextul dezvoltării economico-sociale a României” <https://insse.ro/cms/ro/content/masa-rotund%C4%83-evolu%C5%A3ii-demografice-%C3%AEn-contextul-dezvolt%C4%83rii-economico-sociale-rom%C3%A2niei>; a se vedea și https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22467290-sociolog-apte-din-zece-nou-scu-romncelor-care-nasc-nainte-20-ani-torite-fiind-sunt-concepu-naintea-toriei-mediul-rural-aproape-20-nu-tat-recunoscut.htm

⁷⁷ <https://www.europafm.ro/gelu-duminica-despre-prejudecatile-fata-de-romi-din-aproape-18-000-de-mame-minore-doar-12-sunt-de-etnie-roma/>

⁷⁸ <https://teleleu.eu/romii-sunt-inca-straini-pe-teritoriul-romaniei/> *Echipa Teleleu, jurnalista Elena Stancu și fotograful Cosmin Bumbuț, documentează o parte dintre proiectele sprijinite de Norvegia, Islanda și Liechtenstein.*

în argumentul unor politici publice concrete axate pe educație și informare și pe reducerea prăpastiei dintre mediul rural și cel urban.

Așa cum s-au înrădăcinat prejudecățile puternice ale majorității cu privire la romi, tot astfel comunitatea romă a păstrat de secole tipologia unor tradiții pe care dacă le neagă consideră că și-ar contesta identitatea. Fiind în afara legii și neprotejați juridic pe timpul celor cinci secole de robie, romii continuă să practice aceste cutume ale căsătoriilor timpurii în familiile lor, chiar dacă există legi care să le interzică. Deși la ora actuală s-ar putea spune că există o anumită „toleranță” tacită a autorităților pe acest subiect, tocmai fiindcă este atât de legat de tradițiile și modelele culturale ale comunității romă, căsătoriile timpurii vor fi greu, dar nu imposibil de stopat. Abordarea unor astfel de probleme delicate trebuie realizată cu tact și empatie, dar din prisma respectării și protecției drepturilor omului, prin promovarea educației la toate nivelurile și a unei societăți incluzive.

Accesul la educație

Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului⁷⁹ este un adevărat manifest pentru o educație echitabilă, care prevede că nicio persoană nu poate fi lipsită de accesul la educație și susține abolirea discriminării în procesul de admitere a elevilor în instituțiile de învățământ. Convenția susține școlarizarea pentru persoanele care au părăsit școala sau care nu au terminat clasele învățământului primar și gimnazial, precum și elaborarea unor politici naționale pentru atingerea acestor obiective.

Abandonul școlar și segregarea sunt problemele stringente cu care se confruntă copiii și tinerii romi din România. În ultimii ani s-au înregistrat unele progrese la nivel legislativ, iar Uniunea Europeană și Guvernul României au finanțat și finanțează în comun proiecte strategice naționale care țintesc excluderea socială și abandonul școlar. Multe dintre acestea sunt coordonate de Agenția Națională pentru Romi.

Printre recomandările pentru România ale Secretariatul Consiliului Europei cu privire la implementarea Convenției cadru pentru protecția minorităților naționale se sublinia și „intensificarea eforturilor de prevenire și combatere a inegalității și discriminării romilor; luarea unor măsuri de

⁷⁹ adoptată de Conferința Generală a UNESCO la Paris 14 decembrie 1960, intrată în vigoare la 22 mai 1962, conform dispozițiilor art. 14; România a ratificat Convenția la 20 aprilie 1964 prin Decretul nr. 149/1964, publicat în Buletinul Oficial al României, Partea I, nr. 5 din 20 aprilie 1964.

eliminarea a tuturor formelor de segregare a copiilor romi în școli și asigurarea accesului la educație pentru aceștia”⁸⁰

În cel de al doilea sondaj al Agenției Europene pentru Drepturi Fundamentale cu privire la minorități și discriminare în UE⁸¹ se constata că „în România procentul copiilor romi cu vârstă de școlarizare care frecventează școala este de 77%. Comparativ cu 2011 se sublinia că există o creștere a ratei de înscriere în învățământul obligatoriu pentru cele mai multe țări europene, cu excepția României.”⁸²

Conform Raportului de monitorizare realizat de Centrul de advocacy și drepturile omului, în 2016 fenomenul segregării în școli continua să fie o problemă în România.⁸³ Pentru 27,6% dintre școlile monitorizate s-a concluzionat că există indicii clare de segregare școlară etnică pe clase. Raportul recomandă o analiză mai amplă, la nivel național, și stabilirea unor măsuri de sistem, instituționale, pentru prevenirea și eliminarea segregării în școli. Printre recomandări se numără „distribuția aleatorie a elevilor în clase, fără intervenția preferințelor și influenței cadrelor didactice ori părinților, încă de la nivelul pregătitor și păstrarea componenței claselor până la finalizarea gimnaziului.”⁸⁴

În cel de al șaselea Raport Periodic al României, se ia notă de progresul României privind interzicerea segregării în școli făcând referire la ordinele Ministerului Educației și Cercetării din 2016⁸⁵ și 2019⁸⁶. „Prin ordinul din 2019 care aprobă metodologia de monitorizare a segregării în școli, se consolidează rolul inspectoratelor școlare județene în prevenirea și eliminarea tuturor formelor de discriminare în școli, precum și rolul Comisiilor pentru

⁸⁰ Secretariatul CoE pentru Convenția cadru privind protecția minorităților naționale, cea de a patra opinie-recomandare privind România adoptată în data de 22 iunie 2017, disponibilă la <https://www.refworld.org/country,,,ROM,,5a8d7a8b4,0.html>.

⁸¹ EU Midis II, Al doilea sondaj privind minoritățile și discriminarea în Uniunea Europeană Romii – rezultate selectate 2016, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_ro.pdf

⁸² *Ibidem.*

⁸³ Eugen Crai, Claudiu Ivan Cerasela, Bănică Roxana Prisăcariu, *Segregare sau incluziune școlară? Raport de monitorizare privind segregarea / incluziunea școlară a elevilor romi în regiunea Nord-Est.*, Centrul de Advocacy și Drepturile Omului Aprilie 2016 http://www.cado.org.ro/uploads/Rezumat_raport_monitorizare_segr.pdf

⁸⁴ *Ibidem.*

⁸⁵ Ordinul 6134 din 21. 12 2016 privind interzicerea segregării în unitățile de învățământ preuniversitar https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Legislatie/2020/ordin%205.633_2019.pdf

⁸⁶ Ordinul nr 5633 din 23. 12 2019 https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Legislatie/2020/ordin%205.633_2019.pdf

prevenirea și eliminarea violenței, corupției și discriminării și promovarea interculturalității. Aceste Comisii sunt operaționale și funcționează permanent începând cu anul școlar 2016-2017⁸⁷.

În intervalul dintre cele două ordine emise de Ministerul Educației, mai precis în 2018, ONG-urile continuau să raporteze cazuri de segregare în școli pe motive etnice. Astfel, Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România⁸⁸ arată că procesul de desegregare a fost realizat „foarte superficial”, iar segregarea copiilor romi la școală continuă să fie raportată, în ciuda obiectivului declarat al autorităților de a o elimina⁸⁹. Analizând fenomenul de segregare în 394 de școli din regiunea nord-est s-a constatat că 20% din numărul total al acestora manifestă cel puțin o formă de segregare.⁹⁰ Totodată, în urma analizei datelor referitoare la romi din 2012 până în 2018, se concluzionează că există o îmbunătățire în ceea ce privește educația, dar diferența dintre romi și populația generală rămâne destul de mare datorită condițiilor de sărăcie și a abandonului școlar de la vârste fragede în rândul familiilor de romi. O formă de discriminare indirectă la adresa romilor în domeniul educației este și faptul că mulți părinți nu își pot permite din punct de vedere financiar asigurarea unei educații adecvate pentru copiii lor (rechizite, îmbrăcăminte, materiale didactice, meditații etc.)

Totodată, chiar dacă există un cadru legal pentru studiu despre minorităților naționale (sub forma unor cursuri opționale), majoritatea elevilor romi din România nu beneficiază de servicii educaționale extinse în limba lor.⁹¹

Cel de al șaselea Raport periodic al României, face referire la continuarea „de măsuri adresate elevilor și tineretului de etnie romă, precum locuri pentru admiterea în licee și universități; formarea anuală a mediatorilor școlari (în general de etnie romă; formarea tineretului rom prin învățământ de la distanță (pentru a reduce obligativitatea frecvenței) pentru a-i pregăti să devină profesori în domeniul istoriei, limbii și culturii rome (cu sprijinul UNICEF)

⁸⁷ Raport periodic înaintat de România conform Articolelor 16 și 17 ale Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale E/C.12/ROU/6 3, 14 iulie 2021.

⁸⁸ Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România Focalizare pe condiții structurale și orizontale pentru implementarea cu succes a strategiei, Direcția Generală justiție și consumatori, 2018, disponibil la <https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/3106a14d-b1ac-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-ro/format-PDF>

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ Secretariatul CoE pentru Convenția cadru privind protecția minorităților naționale, cea de a patra opinie-recomandare privind România adoptată în data de 22 iunie 2017.

în școli primare și gimnaziale”⁹². Totodată, Raportul subliniază că „în ceea ce privește învățarea limbii rome, au avut loc constant cursuri de limbă și istorie oferite de către Casele Corpului Didactic. Spre exemplu, în 2019 au fost oferite 16 cursuri la care au participat aproximativ 600 de profesori”⁹³.

Pentru consolidarea unei societăți incluzive este necesară promovarea istoriei romilor în procesul educațional. Societatea civilă, ONG-urile rome și nerome având în atribuții în combaterea discriminării au făcut demersuri la nivel parlamentar pentru ca în manualele de istorie din învățământul preuniversitar să fie introdus un capitol despre istoria minorităților din România și în special despre istoria romilor, care să facă referire atât la cei 500 de ani de sclavie, cât și la dezrobire.

În ceea ce privește accesul romilor pe piața muncii acesta este indisolubil legat de nivelul de educație și în această privință decalajul între romi și neromi rămâne considerabil. Sunt necesare politici publice de incluziune socială pentru prevenirea și combaterea sărăciei și asigurarea accesului la educație. Un nivel de educație modest va limita inevitabil posibilitatea de angajare, întrucât cei care nu au finalizat învățământul obligatoriu nu au acces la cursuri de formare profesională. Așadar problemele stringente cu care se confruntă comunitatea romă sunt strâns legate și interdependente, condiționându-se reciproc; sărăcia și marginalizarea presupun implicit și lipsa de educație și accesul redus pe piața muncii.

În Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România, 2020⁹⁴, se analizează diferența dintre situația romilor și a neromilor pentru perioada 2012 – 2018. Conform raportului, în ceea ce privește locurile de muncă stabile „există o îmbunătățire, dar nu una majoră (decalajul a scăzut de la 42% la 39%)”⁹⁵. În ceea ce privește prestarea de muncă cu surse de venit instabile „munca de zilier nu a fost la fel de frecvent utilizată de romi pentru a-și întreține familiile în 2018, precum în 2012, decalajul scăzând de la 32% la 24%.”⁹⁶

---

⁹² Raport periodic înaintat de România conform Articolelor 16 și 17 ale Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale E/C.12/ROU/6 3, 14 iulie 2021 <https://www.ecoi.net/en/file/local/2056416/G2118283.pdf>.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România Identificarea petelor oarbe în politica de incluziune a romilor. Direcția Generală Justiție și Consumatori 2020, Comisia Europeană <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-romania-2019-eprint-ro-fin.pdf>

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*.

Conform aceluiași document, majoritatea romilor „sunt angajați în agricultură, pescuit, silvicultură, în construcții, comerț și activități de gospodărie privată.”⁹⁷ În raport se remarcă faptul că este o proporție foarte mare „a celor care se declară lucrători casnici (33%) în eșantionul romilor (comparativ cu doar 7% din majoritate)”. Acest fapt indică un număr mare de persoane române inactive pe piața muncii. În Raport sunt menționate motivele obiective ale acestei stări de fapt precum „lipsa de educație, calificare, posibilitatea calificării, obstacole naturale în accesarea unui loc de muncă, precum lipsa drumurilor sau a mijloacelor de transport”⁹⁸. Din toate motivele enumerate mai sus românii aleg ca mijloc de supraviețuire să presteze munci ocazionale plătite cu ora sau cu ziua.

Discriminarea prin prisma prejudecăților, a unor percepții stereotipe. Discursurile motivate de ură

Fenomenul discriminării persoanelor aparținând minorității române reprezintă, la nivel național, o problemă intersecțională dat fiind faptul că afectează, în mod transversal, toate aspectele relevante ale vieții în societate (de la aspecte ce țin de muncă, sănătate, educație, la elemente de cultură și tradiție). În acest sens, autoritățile naționale au elaborat documente programatice ale căror obiective constau în reafirmarea drepturilor cetățenilor români aparținând comunității de etnie romă, astfel încât aceștia să se poată bucura de exercitarea, la cel mai înalt nivel, a drepturilor și libertăților civile și politice, economice, sociale și culturale.

Sub aspect legislativ, în România se fac progrese în ceea ce privește prevenirea și combaterea discriminării, ceea ce nu înseamnă că un astfel de fenomen amplu poate fi stopat brusc. Cu privire la minoritatea romă am menționat condițiile specifice atât istorice, cât și prezente ale conviețuirii romilor cu populația majoritară, precum și percepțiile societății românești cu privire la aceasta.

Cu titlu de exemplu, dacă există legislație privind despăgubirile familiilor care au fost deportate, cum am menționat în cuprinsul acestui studiu, nu înseamnă și că implementarea acesteia este eficientă și echitabilă. Multe aspecte ale discriminării derivă și din clivajul dintre normă și aplicarea acesteia.

Codul Penal prin articolele art. 77 lit. h), art. 369, art. 282 alin. (1) și art. 297 alin. (2) prevede sancționarea pentru săvârșirea de infracțiuni pentru motive legate de rasă, naționalitate, etnie, incitarea la ură sau discriminare, persecutarea pe motive etnice, abuzul funcționarilor publici pe motive etnice.

---

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ *Ibidem.*

Cele mai multe dintre recomandările statelor membre cu privire la evaluarea periodică universală a României⁹⁹, sintetizate de către Consiliul pentru Drepturile Omului al ONU fac referire la combaterea discriminării, a stereotipurilor și a discursurilor de incitare la ură.¹⁰⁰

În legislația națională, criteriile de discriminare încă nu sunt clar definite. Așa cum se arată în Raportul ECRI din 2019 „Codul Penal al României nu este deplin conform cu Recomandarea ECRI nr.7 cu privire la legislația națională de combatere a rasismului și discriminării rasiale. De asemenea, rămân lacune în ceea ce privește prevederile de drept civil și administrativ”¹⁰¹. „ECRI recomandă autorităților modificarea legislației anti-discriminare, pentru a o alinia respectivei Recomandări de Politică Generală Nr 7. Legislația trebuie să includă în special: i) naționalitatea, culoarea, cetățenia și identitatea de gen în lista de motive interzise ale discriminării; ii) segregarea; intenția anunțată de a discrimina, incitarea și ajutorul dat altora pentru a discrimina; iii) o prevedere legală care să oblige autoritățile publice să promoveze egalitatea în exercitarea funcțiilor lor; iv) datoria explicită de a garanta că acele părți cărora autoritățile publice le acordă contracte, împrumuturi, subvenții sau alte beneficii respectă și promovează o politică de nediscriminare; și v) obligația de a elimina finanțarea publică a organizațiilor sau partidelor politice care promovează rasismul.”¹⁰²

Comunitățile române de pe teritoriul României s-au mărit ca număr odată cu măsurile de restricție din Europa datorate pandemiei, când românii au ales să revină acasă. În acest context au apărut o serie de tulburări sociale locale și conflicte între comunitatea romă și autorități. La începutul pandemiei de COVID-19, comunitatea romă a devenit un fel de „țap ispășitor”, iar situațiile tensionate între romi și forțele de poliție au fost alimentate de o prezentare în mass-media care era adesea negativă și stereotipă, marcată de prejudecăți. Românii, diaspora și imigranții erau considerați drept principalii vinovați pentru răspândirea virusului în țara noastră. Aceste percepții au fost posibile prin prisma atitudinii negative față de „străini”¹⁰³.

⁹⁹ UPR of Romania (3rd Cycle – 29th session) *Theme: B31 Equality & non-discrimination*, *Theme B 32 racial discrimination*

¹⁰⁰ UPR of Romania (3rd Cycle – 29th session), Listă tematică de recomandări, 114.54, 114.75, 114.74, 114.53

¹⁰¹ Raportul ECRI privind România (al cincilea ciclu de monitorizare), adoptat pe 3 aprilie 2019, publicat pe 5 iunie 2019 <https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania-romanian-translation-/168094c9e7>

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES) și Agenția Împreună, proiect finanțat de Ambasada Republicii Federale a Germaniei și de Ambasada Olandei, sondaj de opinie „Percepția asupra romilor în timpul pandemiei Covid-19” a se vedea https://ires.ro/uploads/articole/ires_agentia-impreama_perceptia-romilor-in-timpul-pandemiei-covid-19_2020.pdf.

În contextul pandemiei s-au adăugat și cumulat și alți factori de discriminare a cetățenilor de etnie romă, aceștia confruntându-se atât cu discriminarea multiplă, cât și cu discriminarea intersecțională, ceea ce înseamnă că apar noi forme de discriminare mai puțin vizibile și analizabile.

În istoria recentă au existat politicieni care au propagat o atitudine de respingere și chiar ură față de românii din diaspora. Numeroși romi de cetățenie română care au plecat să muncească în străinătate fac parte și ei din această categorie. Când o parte a diasporei a sosit în valuri în România din cauza noii situații create de pandemie, fie din cauza pierderii locului de muncă, fie pentru că doreau să fie aproape de rude, a început un curent de blamare a acestei categorii de populație care era învinuită de propagarea virusului odată cu reîntorcerea în țară. Potrivit sondajului IRES¹⁰⁴ referitor la percepția asupra romilor în timpul pandemiei, televiziunile au prezentat știri alarmante pe această temă incitând, chiar și involuntar, populația la atitudini de respingere și de ură chiar dacă scopul principal a fost obținerea de maximă audiență. Cu titlu de exemplu cazul Țândărei a fost mediatizat pe larg sub forma unei știri alarmiste.

Grupuri ale romilor au atras atenția ONG-urilor că au existat situații de brutalitate și hărțuiri ale poliției, inclusiv bătăi.¹⁰⁵ Atât presa internă, cât și cea internațională și observatorii au semnalat cazuri de discriminare a romilor de către societate. ONG-urile au subliniat și faptul că romii nu au fost lăsați să intre sau nu au fost serviți în anumite spații publice. De asemenea, lipsa documentelor de identitate i-a împiedicat pe mulți romi să participe la alegeri, să beneficieze de ajutor social, să aibă acces la asigurările de sănătate, să obțină documente de proprietate și să intre pe piața forței de muncă. Activiștii pentru drepturile romilor au raportat că romii care nu pot obține documente legale de identitate sunt cei care domiciliază în așezări și locuințe informale. Rata șomajului în rândul romilor rămâne ridicată și aceștia au o speranță de viață mai mică decât cei care nu aparțin etniei rome. Stereotipurile și limbajul discriminatoriu împotriva romilor continuă să fie utilizate pe scară largă.

Ultimele campanii electorale ne-au demonstrat că atunci când cineva care aparține unei minorități și candidează la o funcție de reprezentare a

¹⁰⁴ Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES) și Agenția Împreună, proiect finanțat de Ambasada Republicii Federale a Germaniei și de Ambasada Olandei, sondaj de opinie „Percepția asupra romilor în timpul pandemiei Covid-19” a se vedea https://ires.ro/uploads/articole/ires_agentia-impreuna_perceptia-romilor-in-timpul-pandemiei-covid-19_2020.pdf.

¹⁰⁵ Potrivit Centrului de Resurse Juridice, minoritatea romă a fost supusă unor acte abuzive pe parcursul decretării stării de urgență; în acest sens, la data de 12 mai 2020, pe pagina de internet a Centrului de Resurse Juridice, a fost postat materialul cu titlul *Minoritatea romă: țap ispășitor în vremea pandemiei* (documentul este accesibil la adresa <http://www.crj.ro/minoritatea-roma-tap-ispasitor-in-vremea-pandemiei/>) iar în conținutul său este solicitată intervenția autorităților publice cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii discriminării

unei comunități mixte, este atacat pentru că nu este „(suficient de) român”. Conform acestor sondaje și barometrelor de opinie din ultimii ani, în general majoritatea societății are etichete negative față de minorități, iar romii se numără printre cele mai prost văzute minorități etnice din România.¹⁰⁶

Un pas semnificativ în evoluția legislației naționale privind prevenirea și combaterea discriminării îl reprezintă adoptarea Legii antițigănistului.¹⁰⁷ Beneficiul Legii nr. 2/2021 rezidă în aceea că legiuitorul a definit în articolul 2 alin. (1) lit. a) *antițigănistul* ca fiind *percepția referitoare la romi exprimată ca ură împotriva acestora, cât și manifestările verbale sau fizice, motivate de ură împotriva romilor, îndreptate împotriva romilor ori a proprietăților acestora, împotriva instituțiilor/ONG-urilor, liderilor comunităților rome sau lăcașurilor lor de cult, tradițiilor și limbii romani. Mai mult, problematica discriminării etnice a romilor este inclusă în sfera de protecție a aspectelor de drept penal, incriminând ca infracțiuni faptele care constau în diseminarea de informații, idei, simboluri antițigănistice.*

Până la adoptarea Legii antițigănistului, optica legiuitorului era elaborată în sensul analizării problemelor concrete care se adresau populației de etnie romă, precum lipsa de incluziune pe piața muncii, discriminarea, excluderea socială. Prin adoptarea acestei Legi legiuitorul urmărește să abordeze cauzalitatea problemelor cu care se confruntă populația de etnie romă prin prisma factorului cultural; așadar abordând în mod direct cauza primară a inegalităților din societate dispozițiile legii vizează cultivarea valorilor umane, combaterea tiparelor mentale și comportamentale care converg către discriminare, marginalizare și excludere socială.

De asemenea, autoritățile naționale au manifestat interes în direcția contracarării formelor extreme de discriminare, fiind realizate demersuri legislative prin elaborarea și adoptarea, la nivel național, a *Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură pentru perioada 2021-2023* – primul document programatic având ca obiect prevenirea radicalizării prin stabilirea următoarelor obiective:

- îmbunătățirea colectării de date despre aceste fenomene în România;
- evaluarea legislației actuale pentru identificarea eventualelor lacune și pregătirea unor propuneri pentru acoperirea acestora;

¹⁰⁶ Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES) și Agenția Împreună, proiect finanțat de Ambasada Republicii Federale a Germaniei și de Ambasada Olandei, sondaj de opinie „Percepția asupra romilor în timpul pandemiei Covid-19” a se vedea https://ires.ro/uploads/articole/ires_agentia-impreuna_perceptia-romilor-in-timpul-pandemiei-covid-19_2020.pdf

¹⁰⁷ Legea Nr. 2/2021 privind măsuri de prevenire și combatere a antițigănistului, publicată în Monitorul Oficial nr. 8 din 5 ianuarie, 2021

- evaluarea programelor de formare profesională a actorilor implicați în procesul de prevenire și combatere a antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură (ofițeri de poliție, procurori, judecători) și actualizarea acestor programe dacă va fi cazul;
- evaluarea programelor școlare actuale și revizuirea acestora;
- dezvoltarea unor programe culturale pilot menite să prevină proliferarea acestor fenomene în societatea românească;
- intensificarea implicării României în eforturile internaționale menite să combată antisemitismul, xenofobia, radicalizarea și discursul de incitare la ură.

În momentul de față potrivit Ordonanței Guvernului nr. 18 din 14 ianuarie 2015 Strategia de incluziune a cetățenilor români aparținând comunității rome pentru perioada 2015-2020 este încă în vigoare. *Strategia Națională pentru Integrarea Romilor 2021-2027* este un document consolidat al cărui proces de consultare se va încheia curând. Aceasta prevede: măsuri de accelerare a integrării romilor, prevenirea și eliminarea segregării ținându-se seama de dimensiunea de gen și de situația tinerilor romi.

Strategia stabilește valori de bază, precum și repere și ținte măsurabile; modalități de monitorizare, evaluare și revizuire a măsurilor de integrare și incluziune a romilor la nivel local și regional; Raportul periodic înaintat de România pentru perioada 2014-2019, subliniază următoarele cu privire la această nouă strategie: „Deja propusă ca document de politici publice, viitoarea Strategie pentru 2021–2027 abordează politici de incluziune a romilor adaptate prezentului, bazate pe date concrete și care se axează pe elaborarea de programe naționale în arii prioritare precum educația, angajarea în muncă, sănătatea, locuințele, concentrându-se pe combaterea atitudinilor antirome și pe consolidarea unei culturi a principiilor egalității și nediscriminării în rândul instituțiilor publice și al furnizorilor privați din domeniul serviciilor publice”¹⁰⁸.

Deși au trecut 165 de ani de când comunitatea romă a fost eliberată prin lege, prejudecățile și ostilitatea față de aceasta nu au fost pe deplin eradicate, poate tocmai pentru că de-a lungul istoriei stereotipurile și percepțiile negative cu privire la romi au rămas profund înrădăcinate în conștiința colectivă, fiind transmise de la o generație la alta în societatea românească. A continuat să se perpetueze acel concept rasial al „criminalității țigănești” apărut și vehiculat încă din perioada robiei, ca fiind justificarea principală a rasismului anti-romi. „Înapoierea” romilor continuă din păcate să fie un leitmotiv în discursul public al unor analiști, sociologi și politicieni, iar rasismul împotriva romilor

¹⁰⁸ Raport periodic înaintat de România conform Articolelor 16 și 17 ale Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale E/C.12/ROU/6 3, 14 iulie 2021, punctul 66

este cea mai mare piedică în eliberare, emancipare și integrare. Etnia romă conviețuiește cu populația majoritară de secole, membrii acesteia considerându-se deopotrivă romi, dar și români care au luptat în cele două războaie pentru apărarea țării.

Discursurile despre toleranță și acceptare riscă să se înscrie pe coordonatele unei discriminări pozitive pentru că mentalul colectiv este de fapt cel care trebuie să înțeleagă și să respecte valorile minorităților conlocuitoare. Eliberarea la nivel psihic de un stigmat, contribuția valoroasă la viața comunității și integrarea în societatea în care trăiesc a avut loc pentru multe personalități de origine romă, deoarece au dobândit puterea încrederii în forțele proprii, dar pentru ca aceste deziderate să fie atinse la nivelul întregii comunități rome de către toți membrii acesteia, rămân încă multe de făcut atât la nivel legislativ, cât și în special la nivelul percepțiilor, mentalităților și tiparelor de gândire ale unei societăți care nu poate evolua fără toleranță și fără acceptarea adevăratelor valori ale diversității etnice și culturale.

Bibliografie:

- Al. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Editura științifică și enciclopedică, 1986, p. 315.
- Banca Mondială, Recomandări ca urmare a unei mese rotunde cu reprezentanți ai guvernului și ai unor organizații române, martie 2021 <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/081d4ae486635fec8176cc82a424dcf3-0080012021/original/Key-Messages-and-Recommendations-Inclusive-Recovery-Online-Roundtable.pdf>
- Coaliția a adresat în 20.06.2019 o scrisoare deschisă Primăriei Municipiului Alexandria, Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, Guvernului României, Agenției Naționale pentru Romi, Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și Prefectului Județului Teleorman <https://bloculpentrulocuire.ro/wp-content/uploads/2019/06/2019.06-Pozitie-evacuare-segregare-Alexandria.pdf>
- Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței – Raport privind România (al cincilea ciclu de monitorizare) adoptat în data de 3 aprilie 2019, publicat în data de 5 iunie 2019, <https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania/168094c9e5>
- Comisia internațională pentru Studierea Holocaustului în România, ed. Tuvia Frilling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Polirom, Iași 2004 <http://www.Inshr-ew.ro/ro/files/Raport%20Final?Raport%20Final.pdf>
- Comitetul privind drepturile economice, sociale și culturale în evaluarea celui de al șaselea Raport periodic înaintat de România conform Articolelor 16 și 17 ale Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale E/C.12/ROU/6 3, 14 iulie 2021
- Consiliul Europei – Project Education of Roma children in Europe Roma History – Institutionalization and Emancipation https://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/FS/6.2_emancipation.pdf
- Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, Institutul pentru Politici Publice, București „Sondaj de opinie la nivel național privind nivelul discriminării în România și percepțiile actuale asupra infracțiunilor motivate de ură”, 2018 accesibil la https://www.cncd.ro/wp-content/uploads/2021/01/Sondaj_de_opinie_NoIntoHate_2018.pdf
- Constantin C. Giurescu (coord), *Istoria României în date*, Editura enciclopedică română, București, 1972.
- Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, de la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul, Editura All, 2019
- Documenta Romaniae Historica A, Moldova*, vol., I, Editura Academiei, București, 1975,

- Duminică Ion, Primul Mare Congres al Romilor din România interbelică – prima manifestare civică evocativă a Mișcării Internaționale a Romilor, *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 13, 27-28 mai 2021, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021.
- EU Midis II, Al doilea sondaj privind minoritățile și discriminarea în Uniunea Europeană privind romii – rezultate selectate 2016, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_ro.pdf
- Eugen Crai, Claudiu Ivan Cerasela, Bănică Roxana Prisăcariu, *Segregare sau incluziune școlară? Raport de monitorizare privind segregarea / incluziunea școlară a elevilor romi în regiunea Nord-Est.*, Centrul de Advocacy și Drepturile Omului Aprilie 2016 http://www.cado.org.ro/uploads/Rezumat_raport_monitorizare_segr.pdf
- Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES) și Agenția Împreună, proiect finanțat de Ambasada Republicii Federale a Germaniei și de Ambasada Olandei, sondaj de opinie „Percepția asupra romilor în timpul pandemiei Covid-19 ” a se vedea https://ires.ro/uploads/articole/ires_agentia-impreuna_perceptia-romilor-in-timpul-pandemiei-covid-19_2020.pdf.
- IRES, 2018, Studiu comparativ a nevoilor comunităților de romi în contextul stabilirii priorităților strategice de intervenție pentru incluziunea socială a acestora
- Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 93/1 Recomandarea Consiliului Europei din 12 martie 2021 privind egalitatea incluziunea și participarea romilor (2021/C /01) Obiective Sectoriale – sănătatea și accesul la servicii de asistență medicală și sociale de calitate,
- Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, București, Editura Enciclopedică 1993, p. 102.
- Petre Matei, „Romii în perioada interbelică. Percepții naționaliste”, în Ștefania Toma, Laszlo Foszto (ed.), „Spectrum. Cercetari sociale despre romi” Cluj-Napoca, ISPMN, Kriterion, 2011.
- Petre Petcuț „Romii: sclavie și libertate: construirea și emanciparea unei noi categorii etnice și sociale la nord de Dunăre: 1370-1974, Editura Centrului Național de Cultură a Romilor, 2016.
- Petre Petcuț, Delia Grigore, Mariana Sandu, „Istoria și tradițiile rromilor”. Manual auxiliar, București Ro Media, 2003
- Raportul ECRI privind România (al cincilea ciclu de monitorizare), adoptat pe 3 aprilie 2019, publicat pe 5 iunie 2019 <https://rm.coe.int/fifth-report-on-romania-romanian-translation-/168094c9e7>

- Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România Focalizare pe condiții structurale și orizontale pentru implementarea cu succes a strategiei, Direcția Generală Justiție și Consumatori, 2018, disponibil la <https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/3106a14d-b1ac-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-ro/format-PDF>
- Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România Identificarea petelor oarbe în politica de incluziune a romilor. Direcția Generală Justiție și Consumatori 2020, Comisia Europeană <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-romania-2019-eprint-ro-fin.pdf>
- Secretariatul CoE pentru Convenția cadru privind protecția minorităților naționale, cea de-a patra opinie-recomandare privind România adoptată în data de 22 iunie 2017.
- Svetlana Bounegru, „Regulamentul Organic al Moldaviei 1837”, Smart Press, Roma, Iulie 2011.
- Șerboianu, Calinic I. Popp: Les Tsiganes. Histoire-Ethnographie-Linguistique-Grammaire- Dictionnaire. Payot, Paris, 1930.
- Transformarea lumii noastre: Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, A/RES/70/1 http://dezvoltaredurabila.gov.ro/web/wp-content/uploads/2020/08/Agenda-2030_RO.pdf
- UNICEF și Asociația SAMAS Raport „Sarcina la adolescente în România”, 2019
- UPR of Romania (3rd Cycle – 29th session), Listă tematică de recomandări, 114.54, 114.75, 114.74, 114.53
- Viorel Achim „Țigani în istoria României”, Editura Enciclopedică, București, 1998